

Vladimir Kopicl

KAPUTIĆ IPAK NE HODA SAM

O kipovima, Slikaru, večnoj večeri i drugim igrama ponavljanja
u pisanju Slobodana Tišme

*...Ja sam staromoderan
Mene interesuje ono iza svega
Jedna Reč, poslednja
Ili čak Ono iza reči, u stvari, „On“
Blues Diary, str. 76*

*Sadašnjost samo pokriva prošlost,
moluje zidove nestašne.
Quattro Stagioni, str. 124.*

Kada sam pre četrdeset godina objavio prvi svoj rad posvećen nekom delu S. T. naslov tog rada je glasio „Bazični esej“, a podnaslov „Kritičko-apologetski osvrt na *Kvadrat Slobodana Tišme*“. Ispod tih zvečćih odrednica stajao je i moto, i to ovakav: „Kritičar nastoji, često po svaku cenu, da umetničko delo tumači ‘njim samim’, tj. da dijagnosticira stepen u kome dati umetnik koristi mogućnosti medija.“

Tada sam bio uveren da je svaki pa i umetnički *medij* nešto izuzetno važno, skoro presudno, i da pod tim pojmom pre svega treba podrazumevati vrstu jezika koju umetnik koristi, pa bio to ovaj koji i sada trošim pišući ili bilo kakav drugi trenutno u igri: recimo film, video, rad sa telom, nešto opako ili naopako digitalno itd.

Tako je to i danas, uglavnom.

Međutim, ako danas čitam ili gledam, ili prelistavam i drugačije opipavam neki od radova istog tog S. T. ili pratim šta se o njemu piše, svakom pristupu koji ponajviše računa s medijskom potkom Tišminih art-iskaza kao da nešto nedostaje. Jer što medij Tišminih radova sve isključivije postaje ovaj naš navodno nasušni i diskurzivni jezik literature, pa i proze u njoj, upravo ta formalna jednoobraznost izabranog pa fokusiranog i formativno postavljenog autorskog govora postaje i sve prikladniji fon za otkrivanje mreže nečega što nadilazi sam literarno emitujući predmet, tj. tekst, čineći njegov medijski, odnosno zanatski sloj donekle i sekundarnim.

Naime, u već uznapređovalom totalu govora, teksta, jezika, poretka značenja pa i smisla Tišminih pis-karanja kao da se sve očiglednije, iz knjige u knjigu, javlja izvesni napadno repetitivni supstrat postavljen kao višak srodnih ili istih slika, simbola, statičko-dinamičkih motiva, mikro-filozofema, jezičkih bajalica ili trans-koana što kao da razmiču opnu medija i domen literarnog, ponavljajući se iz Tišmine knjige u knjigu ne samo kao očigledan kohezivni nego i kao izvestan trans-element.

I to ne slučajno, jer ako se samo malo udubimo u taj domen literarnog *viška* ovih knjiga, videćemo da umesto jezika/sveta, koji, po Tišmi, „skriva nešto“, upravo taj splet „istog“, ta mreža repetitivnih „komada“ kao da počinje da otkriva „nešto“.

Ako već ništa drugo a ono bar intencionalno polje iz kojeg ili zbog kojeg ovaj autor piše. A možda i daleko više.

Dabome, kao naveliko osveščeni i nesuspregnuti auto/poetičar, naš autor o tome po-najbolje svedoči sam. Ali, kako ta svedočanstva još nisu stekla znatniji odjek analitičkog tipa, ko bi se drugi njima pozabavio nego autorov generacijski ispisnik i drug, neko dakle ko ga revnosno prati od početka, s podjednako promenljivim i sumnjivim uspehom.

A gde ima sumnje, ima i napretka, makar i regresivnog.

O tome je u ovom prilogu zapravo i reč.

* * *

Da vidimo, prvo, kako je počelo.

Svih podataka nema, ali neki su tu, bar kad je osnovna, manifestna artistička pozicija S. T. u pitanju, što i nije malo. Jer, već u „programskom“ tekstu „SAKRALNA UMETNOST, SLIKARSTVO-KIPARSTVO“, iz paradigmatične 1972, kada se posle faze preispitivanja, konceptualizacije, povlači ka „nevidljivoj umetnosti“, Slobodan Tišma piše:

*Svi slikari su začarani
I kada pije (kada se hrani) slikar slika
Slikarstvo je uvek udaljavanje Astralisa
Slikarstvo je gašenje sjaja u predmetima
Ali to je i put ka ponovnom spajanju pošto
je Sve krug*

...

*Kip se još nijednom nije pojavio među
slikarima
Božanstva su odsutna (muzeji)
Nijedan slikar još nije kročio tamo,*

da bi u istom tekstu usledio i predlog za ovakvu umetničku akciju –

*U izložbenoj prostoriji je umetnik (prerušeni
slikar) sa isukanom sabljom. On
Budno motri da mu se ko ne približi.
Ako mu se neko približi poseče ga. Izložba
traje dok umetnik ne zaspi.*

Nekih 38 godina kasnije – kad posle embrionalno-romanesknog *Urvideka* i već barokno *po-mo* klasičnog Tišminog otvoreno-romanesknog *Quattro stagioni* čitamo sve češće hermeneutičke laude njegovom odlučnom autsajderstvu, marginalnosti kao racionalizovanom izboru (Gordić-Petković, Vladušić...) – davno sazdana pa sad navedena „slikarska“

pozicija našeg sve važnijeg pisca dragocena je između ostalog i zato što nas upućuje na nešto i više, i znatnije, i artistički presudnije od puke sinhronne saglasnosti pozicije ovog autora aktuelnom tranzicionom stvarnosnom sklopu kao uzroku.

Naprotiv, teško da bi se refleksi navedene slikarsko/kiparske dihotomije i drugih bitnih slika/ideja ovog jasno samozatajnog autora (koji je skloniji ponavljanju zatvorenih, davno sklopljenih, nego otvaranju bitnih šifara svog i drugih ne/literarnih bića i svetova) protezali kroz četiri decenije njegovog pisanja da razlog nije veći od ovovremenog ili samo istorijskog. Recimo, njegov Slikar/Umetnik jeste tranzitivna figura antičkog, tj. mitskog Kralja šume baš koliko su im i razlozi različiti a opet isti i večni i u njima i u onome u čemu se mnoga večna mesta Tišminog pisanja prepoznaju u svojim stalnim menama. Periferija urvidečkog i đurvidečkog Limana kao Aricijski gaj, Abendland kao nešto daleko i uvek prisutno – što večno sledi i ne izmiče se, Ulica Pap Pavla kao izgubljeni toponim izgubljenog dečastva – *prvotne svežine sveta*, sve te protejske naizgled-igrarije slika, jezika i medija, sa ukalkulisanim greškama i omaškama iza kojih opet provejava i sjaj i jeza i Istog i Drugog, i tek pisanog i ispisanog do prepoznatljivosti.

Da nije tako, ne bismo u ovom protejski zahuktalom ispisivanju dalekih veza i bliskih razdvajanja gotovo svaki od bitnih Tišminih *likova* i *kipova*, figura i stvari, ljudskih i neljudskih, čitali kao nejasno a prisno nam čudo, kao „kaputić koji sam prohoda“,¹ a da u toj praznini koja se sa sobom nosi nema i nečeg znatnijeg, što nije samo *dobar štof, dobra tekstura* + kompozicija.

* * *

Gde ima opažanja ima i doživljaja, a gde ima doživljaja ima i primera. Da bismo takve primere za ovo što tematski proklamujemo našli i predstavili dovoljno je da, makar i na preskok, iznova pročitamo nekih 750 stranica dosadašnjeg Tišminog javno obnarodovanog rada u formi knjige, pa makar ponešto i preskočili i uz to propustili onih dvadesetak stranica iz kataloški prezentovane, van-književne faze Tišminog konceptualističkog art-propitivanja, na kojima istraživanje ove vrste takođe ne bi bilo uzaludno. Naprotiv – kao što smo već videli konsultujući „Sakralnu umetnost...“ iz 1972 – jer S. T. je umetnik koji rado menja i formu i figure sopstvenog art-delovanja, i odgovarajuću art-opremu, pa i kostim ili masku, ili tonalitet, ali uvek je tu, uz njega i uz njegov rad, jedan gotovo mitski uporan preostatak istog. Taj preostatak razvijen je, ili razbijen, u desetak slika, motiva, iskaza koji se variraju, menjaju, nadopunjavaju i osipaju, a da pri tom suštinski ostaju isti kao konstituenti one matrice mišljenja i bivanja iz koje ovaj autor raspreda svaki svoj partikularni jezik, tj. jezike svojih knjiga, svake ponaosob i unakrst, izvlačeći ih na svetlo dana kao dodatni ispis, signaturu, trans-zanatski trag one već davno izabrane pa posvećene sume bitnog od koje je pošao i kojoj se ponavljano vraća.

Repetitio est mater studiorum – kaže i on, ponavljajući ponavljano, pa *tako* i postupa.

Postavimo li uz ovu reč *tako* i njen fatalni parnjak *kako*, ili slično upitne *kada*, *koliko*, *gde* (?), eto nam višestrukog povoda kako za pokazivanje tako i za dokazivanje, ako dokazivanja uopšte ima kao mogućeg u ovako složenoj raboti.

¹ Slobodan Tišma, *Quattro stagioni*, Laguna, Beograd, 2009, str. 108.

Evo i prvog takvog slučaja, oslonjenog na već navedeni slikarsko/kiparski ispis iz „Sakralne umetnosti...“ i njegove post-sakralne, autocitatne priključke iz Tišminih knjiga koje su usledile od tada.

1. *Nikad ne govorim o telima*

Svet je slika

(*Vrt kao to*, str. 19)

2. *Među tamnim krošnjama*

Narušeni kipovi

(*Vrt kao to*, str. 46)

3. *noću zaboden u polju mač*

tvoja je uteha

(*Vrt kao to*, str 72)

4. *Iz sve snage zatrčim se*

I pred samim pragom velike žute kuće

Zaspim

Pred mračnim ulazom

Sa strane

Posmatraju me prozirni kipovi bogova

(*Marinizmi*, str. 25)

5. *U polju kip srušen, razbijen*

Leži okrenut nebu, otvoren

I slep, bez laži

On gleda unutra, u sebe

Zver pakla koja ga njuši u suton

Ne poznaje ga više

Razbijen, mlad

Bez ruku, na obali je ležao sam, ubijen

Zvezde u njegovoj tamnici

Okretale su se pravedne

(*Blues Diary*, str. 13)

6. *Biti prazan i lep, kip bez Duše*

To je svakome cilj

Svi bi hteli u umetnike, u tehničare

Ne postojati, ne sramotiti se

(*Blues Diary*, str. 18)

7. Volim kipove
U kipovima je muzika
Razbijati kipove, koje ludilo
I koji užitak
Tela koja zvuče
Koja plivaju u sopstvenoj svetlosti
U sjaju večnosti
(Blues Diary, str. 151)

8. Trg na kraju Dunavske, na kom je samo bronzani kip sa isukanim mačem, blešti u jutarnjoj vatri.
(Quattro stagioni, str. 146)

9. Prelazeći iz ruke u ruku, slika nestaje, troši se. Jednog trena slika je u nečijim rukama i kraj, nema je više. Ali čije su to ruke?
(Quattro stagioni, str. 152)

10. Tela su ugašena, više ne isijavaju.
(Quattro stagioni, str. 170)

11. Ono što se zove java
To je samo uspavanost
Slep sam kao kip
Kao Aris, kao Zelenilo
(Blues Diary, str. 93)

Toliko o slikaru, slici i kipu u slici i reči iz samo četiri Tišmine knjige, ne računajući slične primere u *Urvideku*, jer tamo se ovom slikarsko/kiparskom srodan motiv Kralja šume, Virbija, između ostalog, *prometnuo*, kako to S. T. voli da kaže, ne samo u stožerni lik istoimene priče nego i u mnogo šta drugo, simetrično i asimetrično indikativno za ono što već pomalo tvrdi, tj. utvrđuje ovaj raspricani prilog.

* * *

A kako počinje *Quattro stagioni*?

Veče je, večno veče, najviše ljudsko vreme, glasi prva rečenica tog romana, baš kao i istoimena rečenica/stih na 116. strani Tišminog *Blues Diary*, u segmentu datiranom 28. nov. 92, za kojom slede i ovi fragmenti:

*Tren osenčen ljudskošću
Veče kao najviše ljudsko vreme
Svi poroci i vrline kreću u suton
Na kraju veka i milenijuma*

*Tamo negde iza tog purpurnog neba
Pružna se Abendland
Sa svojim velikim svetlo-tamnim gradovima
...
A zatim senke
Deca kao senke svojih roditelja
I deca dece
Mnogo, mnogo dece
Na kapijama Abendlanda.*

Da, kao što je već rečeno i *Abendland*, i *večno veče* i *radost večnosti* i još ponešto *večno* prisutno u Tišminim knjigama nešto je što takođe treba čitati kao tim knjigama sasvim saglasno, a opet izuzeto i izuzetno.

U *Urvideku*, str. 90 – *Tuga je samo razblažena Radost Večnosti na kulisama Večne Večeri*, a i drugde se važni akcenti i povodi pisanja S. T. iskazuju u sličnom sintagmatskom sklopu, proizvodeći ne uvek srodne, a opet neotklonjive, i autorski i čitalački bitne efekte, poput:

*Umetnost je samo šum Doživljaja
Doživljaj je škripa stvarnosti (Događaja)
Stvarnost je sivilo Umetnosti – kaos
I tako u krug
Ali šta je Umetnost?
Ipak, doživljaj je neizreciv, izvan medija
I Večan
Radost Večnosti: Doživljaj je Događaj,
Big Smile*
(*Blues Diary*, str. 67)

ili,

*U senci zelenila jedne večeri
Leptirica ga neka dodirnula
Svojim srebrnim krilcima
Abendland*
(*Blues Diary*, str. 140)

ili,

*U toj zemlji uvek
sija mesec sunce
se nikad ne pojavljuje*
(*Vrt kao to*, str. 91)

i

Radost večnosti. To je ono najznačajnije što se događa u životu jednog človeka, doživljaj prvog reda: Postojanje. Sve ostalo je manje važno ili čak nevažno.
(*Quattro stagioni*, str. 119)

* * *

S malo dobre volje, ili uz višak samouverenosti, slična repetitivna, *večita* mesta u pisanju i *umetničarenju* Slobodana Tišme rado bih proglasio – da parafraziram kraj prethodnog citata – onim najznačajnijim što se literarno i vanliterarno događa u knjigama S. T. a da o tome na javnoj sceni uglavnom nije bilo reči, mada je mnogo toga čime su se većinski tumači tog pisanja do sada bavili manje važno ili čak nevažno.

I dobro je da je to tako, bar će imati šta da se piše, jer ovakva tematizacija mogućeg pis-karanja uz knjige S. T. je tek u povoju i nastaviće sa svojim citatološko-pokaznim vrludanjem kad-tad, pošto ni primeri ni argumenti uz nju ne samo da nisu na izdisaju nego će ih u tzv. budućnosti kanda biti i više, jer se naš pisac baš lepo raspisao.

Ako ništa drugo, barem smo dotakli nastojanje da kompjutujući povodom S. T. dotaknemo bar jednu *razliku* njegovog pisanja, možda upravo razliku koja je, rečeno njegovim rečima – *ona čuvena pukotina na kojoj Transcendencija svira najveličanstveniju muziku.*²

A ako i ne svira, tu je negde, u tim pukotinama i proredima istog, naslojenog, ponavljano skrivenog i neskrivenog, i čuje se, oseća, skoro doživljava, kao kad naš Autor na str. 27 dnevničkog *Blues Diary* gotovo sasvim deziluzionistički, a opet verbalno sabrano, raščinja svoj u prethodnim redovima umalo zaokruženi kuhinjski satori:

*Iza svega toga je nešto. To je samo
Trenutak, prizor koji skriva nešto
Značaj, smisao tog sveta nije u tome
Da sve to ima neki cilj. On, u stvari
Prikriva Nešto*

A šta je lepše i ispunjenije od trenutka, od načas ospoljenog sveta, pa i kad prikriva Nešto?

Ne puka potreba da otkrijemo, to ne.

Ali moć da taj trenutak sveta još jednom dotaknemo, imenujemo i time ponovimo, sačuvali ga tako ili ne – to svakako.

Ni slabije moći, ni punijeg Doživljaja.

Baš kao na brojnim stranicama knjiga S. T. kojima smo se van svake Svete Dokonosti, po narudžbini, ovako tematski angažovano, a opet primerno uspavano, citatno poigrali.

---

² *Quattro stagioni*, str. 161